

Utvecklingsstörda som begår brott

Antalet fångar med intellektuella funktionshinder har uppenbarligen ökat. De måste identifieras och få en vård anpassad till deras begåvningsnivå.

Ar 1991 försvann äntligen begreppet *sinnesslöhet* ur brottsbalken. Den nya övergripande beteckningen blev *allvarlig psykisk störning*. Till dem räknas de med kvalificerade former av utvecklingsstörning, i praktiken de med måttlig och svår sådan. De ska i första hand dömas till annan påföljd än fängelse. De däremot som enbart har brister i förståndsutvecklingen, i praktiken flertalet av dem med lindrig utvecklingsstörning, får dömas till fängelse, men endast om det föreligger synnerliga skäl. Alternativet är att de överlämnas till rättspsykiatrisk vård, om det föreligger ett psykiatriskt vårdbehov, eller till skyddstillsyn.

Av dem som genomgått en s k § 7-utredning eller en rättspsykiatrisk undersökning under åren 2001–2006 och hade ett psykiskt funktionshinder (= utvecklingsstörning eller neuropsykiatrisk störning enligt handikapplagen LSS) överlämnades 46 till rättspsykiatrisk vård per år, 30 dömdes till fängelse per år och 65 till annan påföljd (i huvudsak skyddstillsyn) per år [1].

Vi vet inte hur många med intellektuellt funktionshinder som är intagna på våra fängelser, men en undersökning i Norge har nyligen visat att över 10 procent har en intelligenskvot under 70 [2]. De hade dömts till fängelse mer än dubbelt så många gånger som de andra, och endast en tredjedel hade av »rättsapparaten« identifierats som intellektuellt funktionshindrad. En screening bör innehålla tre faktorer: tidigare specialundervisning, medicinering för psykiska problem och upprepade fängelsestraff.

En forskargrupp i Storbritannien har i ett treårigt projekt funnit att 7 procent av fångarna hade en intelligenskvot under 70 [3]. Nästan hälften hade blivit trakasserade. De tillhörde dem som hade minst kontakt med familjen

eller vänner och minst kunskaper om hur man för fram klagomål eller får ett jobb på fängelset. De tillbringade oftast sin tid i ensamhet. De hade fem gånger oftare än andra varit utsatta för kontroll och tvång och hade tre gånger oftare än kontrollgruppen kliniskt signifikant depression eller ångesttillstånd.

Regeringen skrev i sina direktiv till

Psykansvarskommittén 1999 att det har riktats kritik mot att utvecklingsstörda riskerar att dömas till fängelsestraff, trots att det inte är rimligt med hänsyn till deras personliga förhållanden, eller överlämnas till rättspsykiatrisk vård, trots att de inte har något psykiatriskt vårdbehov. Behovet av en särreglering för denna grupp bör därför övervägas.

Kommittén kom fram till (SOU 2002:3) att *miljön, varken i kriminalvården eller inom rättspsykiatrin, är anpassad till de utvecklingsstördas behov* [min kursivering]. För personer som tillhör personkrets 1 och 2 i handikapplagen LSS (de med utvecklingsstörning, autism eller som vuxen förvärvat en hjärnskada) och som döms till fängelse bör man anordna ett *slutet boende* som alternativ till fängelse. Även en person som under fängelsetiden visar sig vara utvecklingsstörd ska kunna flyttas över till ett slutet boende. Sådant ska utformas och drivas enligt samma principer som för gruppboende enligt LSS, dvs högst fem sammanboende i egna lägenheter. Man räknade med ca 15 nyintagningar varje år. En genomsnittlig verkställighetstid på två år innebär ett behov av 30 platser. Statens institutionsstyrelse föreslogs vara ansvarig för driften.

Även »Nationell psykiatrisamordning« behandlade situationen för intellektuellt funktionshindrade. Den skrev i sitt delbetänkande (SOU 2006:91) att det krävs ökade kunskaper och nya arbetsätt inom kriminalvården för att tillgodose behoven hos dem med utvecklingsstörning, autism eller liknande

störning. Inte sällan utnyttjas de för olika ändamål och behandlas nedsättande och kränkande av de medintagna. Utredningen stödde förslaget om *slutet boende* men ansåg att verksamheten bör utgöra en del av den rättspsykiatriska vården, dvs läggas under landstingen. För att avgöra detta tillsatte regeringen 2008 en utredare som senast den 30 april 2011 ska föreslå om staten eller landstingen ska stå för driften. Staten förutsätts stå för kostnaderna (direktiv 2008:09 och 2009:93).

Personer med sinnesslöhet/utvecklingsstörning har alltid varit utsatta för samhällets försummelse och senfärdighet.

Vinjett: Alri Iliste

Ingen annan grupp har fått vänta så länge på sin medborgerliga rehabilitering. När riksdagen 1991 beslöt att okomplicerade former av utvecklingsstörning inte ska ingå i begreppet *allvarlig psykisk störning*, borde den beslutat om en fortlöpande uppföljning av konsekvenserna. Det har tagit oskäligt lång tid för regeringen att ta ställning till förslaget om slutet boende. Det borde ha realiserats med förtur.

Antalet fångar med intellektuella funktionshinder har uppenbarligen ökat. De måste identifieras och erhålla en vård anpassad till deras begåvningsnivå. Förslaget om slutet boende är helt underdimensionerat. Rättspsykiatrin och domstolarna bör vara än mer restriktiva i att rekommendera/döma en person med utvecklingsstörning till fängelse.

Det är märkligt att inget parti har stått upp för de intellektuellt funktionshindrade som begått brott och att ingen organisation har bevakat deras rätt till en human och meningsfull vård. En uppgift för läkarsamfundet?

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.*

REFERENSER

1. Holmberg G. Påföljder för psykiskt funktionshindrade lagöverträdare. Stockholm. Justitiedepartementet; 2007. Ds 2007:5.
2. Söndena E, Rasmussen K, Palmstierna T, Nøttestad J. The prevalence and nature of intellectual disability in Norwegian prisons. J Intellect Disabil Res. 2008;52:1129-37.
3. Talbot J. Prisoners' voice. Experiences of the criminal justice system by prisoners with learning disabilities and difficulties. London: Prison Reform Trust; 2008. www.prisonreformtrust.org.uk

KARL GRUNEWALD
professor h c, f d medicinalråd,
Saltsjö-Duvnäs
karl.grunewald@swipnet.se